

О. Д. Бойко

Конституційно-демократична партія

КОНСТИТУЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ – російська ліволіберальна політична партія. Скорочена назва чл. – кадети. Засн. 12–18 (25–31) жовтня 1905 у Москві на установ. з'їзді представниками лівого крила рос. ліберал. руху, яке складало чл. організацій «Союз визволення» та «Союз земців-конституціоналістів». Програма, остаточно ухвалена на 2-му з'їзді 4–11 (17–24) січня 1906 у С.-Петербурзі, орієнтувалася на зх. зразки парламентаризму, була спрямов. на радикал. реформування громад.-політ. ладу в Рос. імперії, створення демократ. правової держави, запровадження принципу поділу законодав., виконав. і судової влади. Нею передбачено перетворення Рос. імперії на конституц. монархію з двопалат. парламентом, обраним за демократ. вибор. системою, дотримання заг. демократ. свобод, перехід на 8-годин. робочий день тощо; в аграр. секторі – розподіл серед селян уділ., монастир., кабінет. земель, а також частини примусово відчужених поміщиц. земель за «справедливою» (неринк.) ціною. У нац. питанні кадети виступали прихильниками єдиної та неподіл. Рос. імперії, противниками федералізму, обмежували нац. права нерос. народів нац.-культур. самовизначенням. Як виняток, визнавали за Польщею та Фінляндією право на автономію в межах імперії. Вони підкреслювали позаклас. характер своєї партії, заявляли, що обстоюють потреби розвитку країни загалом, а не інтереси окремих соц. груп. У зв'язку з цим прагнули створювати осередки партії серед різних верств населення. Полегшені правила вступу, а також привабливість помірковано-ліберал. програми сприяли бурхливому росту партії 1905–06, коли кількість її чл. сягнула 70 тис. осіб, об'єднаних у 360 організацій. За соц. складом переважали представники інтелігенції, ліберал. дворянства, середньої міської буржуазії, студентства. Партія існувала переважно на приватні пожертви. До керів. ланки входила інтелектуал. еліта Росії – діячі культури, професура, чл. С.-Петербур. АН тощо. Після рев. подій 1905–07 партія перебувала в опозиції до самодержавства, зосередивши гол. увагу на парлам. діяльності. Член її ЦК очолювали 1-у (С. Муромцев) та 2-у (Ф. Головін) Держ. думи Рос. імперії, у яких кадети мали численні активні фракції – відповідно 179 та 98 депутат. місць (у 3-й – 52 місця). Кадети перетворили думу на центр легал. демократ. опозиції: виступали проти політ. й адм. свавілля влади, вимагали від уряду втілення в життя принципів Маніфесту 17(30) жовтня 1905, критикували порушення прав нац. меншин. У відповідь влада посилювала репресивну політику, зокрема партії остаточно

відмовлено в легалізації (1908), закрито низку її видань. Кадети зазнавали й особистих переслідувань, оскільки чл. нелегал. партій не мали права займати держ. і громад. посади. Це призвело до знач. скорочення чисельності чл. партії (1908 – 30 тис.), зменшення кількості осередків, особливо у провінції; зниження її громад. активності. Парт. діяльність поживалася 1912 під час виборів до 4-ї Держ. думи, у якій кадети отримали 59 місць. З поч. 1-ї світової війни кадети відмовилися від опозиції до уряду та спрямували діяльність на підсилення обороноздатності Рос. імперії. Вони проголосували в думі за воєнні кредити, взяли участь в організації воєнно-пром. комітетів, посіли керівні посади в союзах земств і міст. 1915 з ініціативи кадетів у 4-й Держ. думі створ. т. зв. Прогресив. блок на чолі з *П. Мілюковим*, який обстоював необхідність проведення демократ. реформ у країні. Після Лютн. революції 1917 партія відмовилася від програм. вимоги конституц. монархії та підтримала демократ. бурж. республіку. На деякий час кадети знову стали найвпливовішою політ. партією: 1917 в ній перебувало до 100 тис. членів. Лідери: П. Мілюков (голова), В. Набоков, *П. Струве*, [В. Вернадський](#). Друк. органи – г. «Речь» і «День». Кадети відіграли провідну роль в утворенні й діяльності Тимчас. уряду (міністри П. Мілюков, А. Шингарьов, М. Некрасов, *С. Ольденбург* та ін.), посідали керівні держ. посади. Проте вступ до партії представників усунутої революцією від влади верхівки рос. суспільства (великих землевласників і промисловців, колиш. урядовців, октябристів тощо) спричинив корекцію її політ. курсу від лівоцентрист. до центрист. позицій. 1917 кадети поступилися впливом соціаліст. партіям – есерам та меншовикам. Вони не визнали більшов. перевороту, а ЦК партії закликав не виконувати розпорядження більшов. РНК і ухвалив рішення про неприпустимість перебування на службі в рад. органах влади та ін. рад. установах, окрім професури. 28 листопада (11 грудня) 1917 РНК заборонила діяльність кадет. партії, оголосила її чл. ворогами народу та заарештувала кер-во. Після цього частина партії діяла напівлегально, деякі її чл. перейшли у підпілля і стали актив. організаторами боротьби проти рад. влади, зокрема у складі антибільшов. організацій «Правий центр» та «Союз відродження Росії». Кадети активно підтримували [Білий рух](#), входили до уряд. й адм. органів різних білогвард. режимів, хоча й не відігравали провід. ролі.

В Україні серед чл. кадет. партії були представники укр. ліберал. буржуазії та інтелігенції, які відігравали помітну роль у нац. русі: [М. Василенко](#), Д. Григорович-Барський, *І. Лучицький*, В. Науменко, *Ф. Штейнгель*, *І. Шраг* та ін. Вони підтримували нац.-культурні вимоги українства. Кадети рішуче засудили русифікатор. політику цар. урядовців у Галичині в часи 1-ї світової війни (див. [Галицьке генерал-губернаторство](#)). Голова партії П. Мілюков з трибуни 4-ї Держ. думи назвав її європ. скандалом. 1917 в Україні було до 10 тис. чл. партії кадетів (переважали представники інтелігенції), в Києві виходила парт. г. «Свобода и право». Кадети входили до складу УЦР і Малої Ради (*С. Крупнов*), Ген. секретаріату УЦР (*М. Туган-Барановський*). Вийшли кадети з УЦР у жовтні 1917 після ухвалення рішення про скликання Укр. Установ. зборів. Після гетьман. перевороту 1918 та

утворення Української Держави кадети отримали міністер. посади у РМ, яку на поч. травня 1918 тимчасово очолював М. Василенко (йому доручено добрати її склад). 11 травня 1918 відбувся з'їзд кадет. організацій Української Держави, у якому взяли участь делегати від Київщини, Поділля, Херсонщини, Катеринославщини, Харківщини, Полтавщини та Чернігівщини. З'їзд визнав укр. державність такою, що врятувала країну від хаосу та анархії й схвалив участь партії у держ. роботі. Проте кадети не зрікалися відновлення в майбутньому єдності колиш. Росії. З'їзд ухвалив рішення про утворення крайової парт. організації та сформував Гол. управу, незалежну від заг.-рос. ЦК партії. Кадети підтримували політику гетьмана П. Скоропадського, склали значну частину гетьман. міністрів та урядовців. З падінням Української Держави партія назавжди зникла з політ. життя України. Після остаточ. встановлення рад. влади в Росії більшість кадетів емігрувала. 26 травня – 2 червня 1921 у Парижі відбулася нарада чл. ЦК, що закінчилася розколом партії. У серед. 1920-х рр. партія фактично припинила існування.

Рекомендована література

1. Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923 рр. Т. 2. Уж., 1930;
2. К., 2002;
3. Шелохаев В. В. Идеология и политическая организация российской либеральной буржуазии 1907–1914 гг. Москва, 1991;
4. Гайда Ф. А. Либеральная оппозиция на путях к власти (1914 – весна 1917 г.). Москва, 2003;
5. Кривобок О. П. Ліберальні партії Російської імперії на півночі Лівобережної України у 1905–1907 рр. // Сіверян. літопис. 2008. № 3.

Бібліографічний опис:

Конституційно-демократична партія / О. Д. Бойко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-5008>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).